

GELİŞEN PİYASALAR VE ÇEVRESEL KUZNETS ETKİSİ

Dr. E. Ekmekçiođlu, Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi

1.Giriş

Uluslararası ticaretin dünya milletleri arasındaki artan miktarı, ekonomik küreselleşme ve karşılıklı bağımlılığın modern ekonomik gelişmelere damgasını vurmaya devam edişinin bir simgesidir. Gerçekten de, son on yıl içinde uluslararası ticaret sürekli olarak artarak görülmemiş düzeylere yükseldi; (Daniels ve diğeri; 2007) şüphesiz her düzeyde küreselleşme olarak devam edecek bir trend, küresel ekonomik fonksiyonların yapısı içine daha fazla yerleşmiş hale gelir. Ekonomik kalkınma açısından, uluslararası ticaretteki bu artışın çeşitli yararları vardır. Her şeyden önce, uluslararası ticaretin süren bu ilerlemesi ve gelişmesi, yirminci yüzyılın ikinci yarısındaki ekonomik büyümedeki yaygın örneklerinin *-ticaret engelleri "laissez faire" kapitalist ekonomisinin en iyi geleneklerinde azaltılmaya devam ederse-* tekrarlanacağını ileri sürer. (Dicken; 2007). Böylece katılımcı ülkelerde artan büyüme, büyüyen uluslararası ticaretin açık bir yararlı göstergesidir. Ayrıca; hem akademik hem de iş çevrelerinde uluslararası ticaretin artan seviyelerinin, dünya çapındaki yoksulluk ile mücadelede hayati bir rol oynadığı da öne sürülmüştür (Dicken; 2007). Böylece en bilinenleri ile Çin ve Hindistan başta olmak üzere gelişmekte olan bu piyasalar; yeni bir varlıklı orta sınıfın göreceli yükselişine şahit olmaya başlar ki; oluşacak bu ek tüketimle de, ekonomik büyümenin yeni faydacılarını tatmin etmek için kaçınılmaz olarak daha yüksek devletlerarası ticaret seviyelerini gerektirir.

Ancak uluslararası ticaretin artan seviyeleri hem gelişmiş hemde gelişmekte olan ülkelere çeşitli ekonomik faydalar getirmesine rağmen, son yıllarda olumsuz çevresel konuların artan yaygınlığı, uluslararası ticaretin yararlarının, çevresel etmenler üzerindeki olumsuz etkileri tarafından belirgin bir şekilde dengelenip dengelenmediği sorusunu gündeme getirdi. Bunun gibi akademik, politik ve iş gruplarına yöneltilmesi gereken soru; artan dış ticaretin çevresel zararlarının, büyüme ve gelişmenin ekonomik faydaları ile ilgili olarak kabul edilebilir kapalı bir ticareti temsil edip etmediğidir. Dahası dengesizlik gerçekten uzun süreli olarak çevresel zararın lehine ise, o zaman bu ilerleme nasıl

değiştirilebilir. İşte bu değerlendirmemiz, bu çalışmanın nihai konusudur.

Her şeyden önce, bu işin uluslararası ticaret ile çevresel kaygılar arasındaki ilişkinin seviyesinin görüldüğü ilk halinden bir şekilde daha karmaşık durumda olduğunu vurgular. Ayrıca, artan uluslararası ticareti göz önünde bulunduran doğal eğilimlerin, küresel çevre için olumsuz çağrışımlara sahip oluşunun her zaman doğru olmadığı gösterilecektir. Böylece, küresel ekonomide yükselen piyasaların değerlendirilmesi yoluyla da çevresel olarak sürdürülebilir olan bir gelecek ticaret ekonomik kalkınma vizyonunun ana hattını çizmek kesinlikle mümkündür. Gerçekten de en yerinde sorulara verilecek etkili cevaplar, sürdürülebilir kalkınma yayılımında bulunmaktadır. Ancak yalnızca etkili bir ortak küresel yönetim yoluyla böyle bir amaca ulaşılabilir.

2.Kapalı Ticaretin Ölçeği ve Kapsamı

Bu nedenle karşı karşıya geldiğimiz temel soru; ekonomik küreselleşme ve bunun üzerine kurulu olan uluslararası ticaretin, kaçınılmaz olarak çevresel zararlara ait kaygılarla ilgili olumsuz bir kapalı ticaret yaratıp yaratmadığıdır. Bu şekilde belirli bir ekonomideki ticaret büyümesi, çevre göstergesinin belirli bir düzeyinin sonucu olarak ortaya çıkar mı veya büyümenin belirli bir oranı için çevresel kaygılara zarar verir mi? Her şeyden önce ilk etapta artan uluslararası ticaretin, çevrelere mutlaka bozulan bir zararlar yanıt vermediğini işaret etmek önemlidir (Berkhout et al; 2003). Zira artan ticaretin kaçınılmaz olarak çevresel yıkıma yol açtığını söylemek, ticaretin hiçbir etkisinin olmadığını söylemek kadar yanlıştır.

Ancak doğal olarak artan ticari ve ekonomik aktivitenin bir sonucu olarak, çevre açısından ortaya çıkan bir sonuç etkisi vardır. Bazı göstergeler artan ekonomik gelişmeyle çevresel etkiler arasında kapalı ticarete bir sentez ölçüsünün ortaya çıktığını ileri sürer. Örneğin **Çevresel Kuznets Eğrisi**, ekonomilerin kapitalist ilerlemelerinin gelişen aşamasına işaret ederken çevresel zararın nasıl hafifletildiği ve çoğunlukla azaltıldığıyla ilgili önemli bir fikir verir (Frankel; 2009). Ticaretin ve ekonomik ilerlemenin erken evrelerinde Çevresel Kuznets Eğrisi, ağır çevresel etkilerin güçlü bir olasılık olduğunu

göstermektedir. Ancak, ekonomiler ilerledikçe ve bir üretim temelinden ekonomiye yol açan hizmete doğru hareket edildikçe, çevresel zarar eğilimi düşer (Frankel; 2009). Ayrıca mal ve hizmet üretiminde yüksek seviyelerde ticarete güvenen gelişmiş ekonomilerde bile (*G-8 benzeri*), ulusal ve uluslararası ticaretteki büyümenin sonucu olarak artan yatırım, daha çevre dostu somut tekniklerin geliştirilmesine izin vermektedir (Rugman ve Collinson; 2006).

Ticaretin gelişimi ve ekonomik etkisi arasındaki kapalı ticaretin göstergesine yönelmiş yukarı gelirin yanısıra, artan ticaret düzeyleriyle çevresel etkileri arasındaki ilişkiyi vurgulayan gelire yönelik olmayan analizlerde vardır. Örneğin, “*dibe yarış*” kavramı, gelişmekte olan ekonomilerin küresel ticaret pazarındaki rekabeti artırma isteği yüzünden olumsuz çevresel etkiyi azaltmayı amaçlayan politikalara daha az meyilli olacaklarını ileri sürmektedir (Frankel, 2009; p. 10). Ayrıca Kuzey Amerika ve Batı Avrupa’nın ve aynı zamanda Çin ve Hindistan’ın geleneksel tüketici pazarları için artan küresel rekabetin, uygulanan daha düşük çevresel standartlarla sonuçlandığı ileri sürülmüştür (Dunning; 1999). Bununla birlikte yukarıda belirtildiği gibi sadece gelire yönelik göstergeler gibi, gelişen ekonomilerdeki artan ticaret seviyeleri çevre dostu ekonomik süreçlere müthiş yatırım seviyelerini beraberinde getirebilir (Bergesen; 1999). Yine küreselleşmenin gelişim ve değişim süreci üzerinde bir gücü vardır ki, bu da ekonomik süreçlerde değişiklikler doğurabilir. Böylece gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomilerde daha etkili çevresel politikaların ortaya çıkması sağlanmış olur.

3.Uluslararası Ticaretteki Sürdürülebilir Kalkınmanın Sorunlu ve Olumlu Yönleri

Gelişmekte olan ekonomiler açısından ve gelişmekte olan pazarlarda artan küresel ticaret yönüyle ortaya atılan bir tutarlı sorun var. Yukarıdaki tartışma gelişmekte olan ülkelerin anti çevre sürecini üstlenmekle sonuçlanabilecek olan, hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ekonomiler için mal ve hizmet üretimine olan isteklerini vurguluyor. Ancak düşük çevre standartlarına sahip ülkelerin genellikle ürettikleri ürünleri, daha yüksek standartlara sahip ülkelere ihraç ettiği öne sürülmüştür (Frankel; 2009). Bu nedenle uluslararası ticaretin küreselleşmesinin olumsuz çevresel zararın ülkelere dağılması anlamına geldiğini, buna sebep olunan tüm zarar üzerinde yanlış bir etki verecek şekilde söylemeyi bazı

ölçüler içinde tartışmak mümkündür. Böylece küreselleşmenin önemli etkisi, çevre üzerindeki zarar seviyesini arttırmaz ancak onu yalnızca dünya çapında daha büyük bir farkındalık yaratacak şekilde dağıtır (Batabyal ve Beladi; 2001).

Bu yüzden yukarıda geçen çeşitli tartışmalar, eldeki konunun karmaşık doğasını açıkça göstermektedir. Artan küresel ticaretin kaçınılmaz olarak tek bir gösterge açısından ciddi çevresel zararlara yol açtığını öne sürmek çok mantıklı değildir. Ancak Çevresel Kuznets Eğrisinin kullanımı kapitalist gelişmenin son aşamalarında, ekonomik büyüme ve çevresel hasar arasındaki kapalı ticaretin kısmen daha etkin teknolojik ilerleme sebebiyle kendini önemli ölçüde eşitlediğini ileri sürer. Nitekim bu ilerlemeye imalat sanayisinin hala önemli derecede ekonomik konumunu korumakta olduğu gelişmiş ülkelerde tanık olunmuştur (Dunning; 1999). Böylece gelişen ekonomilerde çevresel zararın en kötü etkilerinin zayıflatılması mümkün olsaydı, aynıları elbette gelişmiş ülkelerde ve gelişmiş pazarlarda da böyle başarılıydı. Bu yönüyle sürdürülebilir kalkınma sorunu aslında gelişmekte olan ekonomilerin ve gelişmekte olan pazarların, bir yandan ticarete ve ekonomik gelişmede istikrarlı büyüme düzeylerini garanti ederken bir yandan da nasıl daha etkili üretim teknikleri geliştireceğine dayanır. Gelişmekte olan ekonomi ve piyasaların liderleri, ekonomilerinin böyle süreçler geliştirmeleri için, gelişmiş ülkelere ve uluslararası toplumdan bir bütün olarak önemli yatırımlara gerek duyulduğunu tutarlı bir şekilde savunurlar (Pearce; 1990). Sürdürülebilir kalkınma bu yüzden somut çevresel süreçlerin daha yüksek seviyeleri için kimin uygun olacağına dayanıyor gibi görünüyor.

Buna ek olarak çevresel hasar ve küresel ticaret arasındaki kapalı ticaret; birçok yönden son yıllarda tercihen ikincisi için, küresel ticaret tekniklerinin görüntüsünü geliştirmeyi hedefleyen bir dizi küresel tabanlı hamle tarafından bertaraf edilmiştir. Bunlar arasında başta dünya ticaret ağlarını birbirine bağlayan önemli bir ulaşım tekniği olarak kalan nakliye/navlun sektörü gelir. Çeşitli ulusal ve uluslararası siyasi kurumlar ile birlikte sanayi liderleri, nakliyenin çevresel etkisini azaltmayı ve sanayinin kötü halk imajını düzeltmeyi amaçlayan önlemler üstlenmiştir (Mitropoulos; 2005). Bu nedenle bu örnek, küresel ticaretin çevre üzerindeki etkisini azaltmak için alınan pratik önlemlerin sürekli

olarak uluslararası seviyede yürütüldüğünün de açık bir göstergesidir.

4. Gelişmekte Olan Ekonomilerdeki ve Yeni Ortaya Çıkan Piyasalardaki İç Gelişmeler

Bunun yanında gelişmekte olan ve yeni ortaya çıkan ekonomilerdeki (*Kosova, Güney Sudan vb gibi*) eski bir tartışma bizi, inceleme altında kapalı ticarete etkili dengelemeye ulaşmak için pratik potansiyel açısından çok uygun olan bir noktaya götürür: iç politika süreçleri. Her şeyden önce akademik söylemde sürekli olarak çevreye zararlı olan ve böylece kapalı ticareti daha çok alevlendiren dar ve anti demokratik ülkelerin ekonomik ve ticari işlemleri yapmalarının daha olası olduğu söylenmektedir (Tisdell; 2007). Tabii ki bu demokratik ulusların bu konuda sorumluluklarından arınmış olduğu anlamına gelmez. Yine de bir takım nedenlerden ötürü, üstün olmak için olumsuz çevresel ticaret teknikleri için gerekli olan politik iklimi sergileyen anti demokratik ülkelerin işaret ettiği savları açıklamak rahatlıkla mümkündür. Dünya üzerinde gelişmekte olan veya gelişmemiş olarak görülen ülkelerin çoğu genellikle demokratik kültürden bütünüyle yoksun kalmışlardır. (Held; 1995). Dahası, demokrasinin ilke olarak benimsendiği durumlarda ulaşılan standartlar önde gelen demokratik ülkelerin standartlarına uymaz. Birçok gelişmekte olan ekonomide ve yeni çıkan piyasada yaşanan bu durum küresel ticaret ve çevresel kaygılar arasındaki kapalı ticaret konusunda bir dizi soruya da yol açar. Örneğin, demokratik olmayan rejimler çevreye zarar veren süreçlere izin vermeyi, demokratik rakiplerine kıyasla daha kolay bir şekilde gerçekleştirebilirler (Hill; 2007). Her şeyden önce bu duyarsızlık, öncekinin halk ve medya baskısından sıkıntı çekmemesinin de bir sonucudur. Anti demokratik bu politik süreçler, aslında politik gelişimi doğrudan etkileyecek şekilde hükümet eylemleri üzerinde seçmenin bir hükme varmasını da engeller. Dahası ulusal hükümet politikasının sonucu olarak sebep olunan çevresel konular üzerindeki bilgilere, aynı zamanda kamusal alana tarafsız medya gibi bilindik kanallarla ulaşılması da engellenebilir. (Hill; 2007). Nitekim birçok bakımdan Çin örneğinde böyle bir önermeyi görmek mümkündür (Nolan; 2001). Bu nedenle pek çok gelişmekte olan ülkedeki ve gelişmekte olan piyasalardaki anti demokratik bu süreçler, etkili çevresel politikaları üstlenmekten alıkoymaktadır.

Doğal olarak tam tersini, yani otoriter politik rejimlerin ticaret ve endüstrinin çevresel etkileri üzerindeki sıkı denetim ve hedeflerini dayatmak için çok daha etkili bir pozisyonda olduğunu tartışmak da mümkündür. Yine de konu üzerindeki tüm akademik söylemler bunun böyle olmadığını göstermektedir. Bu nedenle, Frankel'in (2009; sf.7) ileri sürdüğü gibi, "*Demokratik yönetim, çevresel kalitenin bir başka bir belirleyici faktörüdür.*"

5. Küreselleşme ve Ulus Devletin Rolü

Bu anlamda gelişmekte olan ekonomiler ve yeni ortaya çıkan piyasalardaki içsel politik konuları, küresel ticaretteki çevresel kaygılar ve gelişmeler arasında denge olmamasının sebebi olarak göstermek kesinlikle mümkündür. Ancak bu tür tartışmalar, bu alandaki akademik birliği cezbeden daha geniş inceleme konularına neden olur. Her şeyden önce ekonomik küreselleşme süreci, ekonomik ve ticari süreçlerin kontrolüne ve yönetimine ilişkin çeşitli sorulara da yol açmıştır (Dunning; 1999). Küreselleşme konusundaki akademik söylemler genellikle üniter ulusların, ekonomileri üzerinden kontrolü deneyebileceği değişen yetenekler üzerinde yoğunlaşır. Doğal olarak küresel ticaretin çevre üzerindeki olumsuz etkisini azaltmayı amaçlayan etkili pratik politikalar elde edilmek isteniyorsa, böyle bir kontrol yeteneği önemlidir. Dahası gelişmekte olan ekonomilerde ve pazarlardaki son zamanlardaki ekonomik büyüme örnekleri, pazara diğer tüm yönlendirici güçlerin üstünde öncelik veren küreselleşmede süren genel bir ilerlemeye açıkça işaret etmektedir. Aslında Dunning (1999) Orta ve Doğu Avrupa'daki ve Çin'deki gelişmekte olan ekonomilere göndermede bulunarak bu ilerlemeyi örneklemiştir. Her şeyden önce, varılan genel sonuç, piyasa ekonomisinin "*egemen kaynak tahsisi sosyo-kurumsal sistemi*" olduğudur (Dunning, 1999; p.1). Bu nedenle de güncel tartışmalar açısından, küresel ticaret fonksiyonlarındaki kontrol ve yönlendirme organları, inceleme altındaki kapalı ticaretin tamamen anlaşılması için ortaya çıkarılmıştır.

Geleneksel olarak ulus devlet üzerinden, siyasi yönüyle ticaret ve ekonomi ile ilgili değişiklik getirilebilir birincil aktör olarak görülmektedir. Ancak son yıllarda ortaya çıkan akademik ürün bolluğu, bu pozisyonu yeniden değerlendirmeye açmıştır denebilir (Dunning; 1999). Bu akademik çabadan çıkan net sonuçsa, ulus devletin artık ticaret ve ekonomi de dâhil olmak üzere bütün alanlar üzerinde değişim ve

gelişimi gerektiren etkili bir birim olmadığıdır. Güçlü uluslarüstü ve uluslararası siyasi birimlerin yavaş ama sürekli gelişimi, bu gelişimin bir kısmını açıklamaktadır (Held; 1995). Ancak mevcut tartışmamız açısından her şeyden önce ekonomik küreselleşme, ticari ve ekonomik kalkınma konuları üzerinde doğrudan etki görevi görecektir. Bu nedenle de böyle konularla çevresel zararları ilgilendiren temel problemler bulunabileceğinden, ulus devletinin siyasi bir yapılanma olarak o an şahit olunan sorunlara çözümler sağlayamaması doğal bir sonuç olacaktır. Bunun için gelişen ekonomilerdeki içsel politik atmosfer ve fonksiyonlar açıkça büyük öneme sahip olsa da, ekonomik geleceğini ve böylece izleyen çevresel etkileri idare edecek olan süreç üzerinde neredeyse hiç kontrolünün olmaması etraflıca tartışılabilir.

6.Küresel Yönetişim Temelinde Sürdürülebilir Kalkınma

Bu yüzden küresel ticaret sürecinde, etkili bir sürdürülebilir kalkınmanın üstlenilebilmesi için uluslararası siyasi yön, tam anlamıyla oluşturulmalıdır (Pearce et al; 1990). Ancak Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu gibi küresel ekonomik kurumlar için açık ve birleşik bir biçimde böyle bir yön mevcut olmakla beraber, küresel çevre siyaseti için aynı söylenebilir (Dunning; 1999). Ayrıca küresel yönetişimin en üst düzeydeki demokratik sorumluluğunun eksikliği, yukarıda gelişmekte olan ekonomiler ve pazarlarla ilgili olarak çizilen ana hattada benzer sorunlarla karşılaşılması sonucunu vermektedir. Bu gözönüne alındığıdaysa; küresel sürdürülebilir kalkınma açısından etkili politikaların yürürlüğe girmesi için bir noktada, Held (1995) gibi önde gelen akademik düşünürlerin ortaya attığı kozmopolit bir demokratik yönetim kurmak gerekli olacaktır. Sonuçta sadece küresel seviyede düzenlenen siyasi eylemlerle birlikte ekonomik küreselleşmenin en kötü aşırılıkları, büyük düzeyde sürdürülebilir kalkınma doğuracaktır. Böylece çevresel kaygılar ve uluslararası ticaret arasındaki kapalı ticarete daha etkili bir denge kuracak şekilde hafifletilebilecektir.

7.Sonuç

Sonuç olarak yukarıdaki tartışma, artan ticaretin ekonomik faydalarıyla, sebep olduğu muhtemel çevresel etkiler arasındaki kapalı ticaretin karışık bir konu olduğunu vurgulamaktadır. İlk olarak, büyük düzeydeki

ticaretin mutlaka olumsuz çevresel etkilerle sonuçlanacağını varsayarak sorunu abartmamak önemlidir. Ancak mevcut küreselleşme ilerlemelerinin, ekonomik kalkınma ile çevresel zarar arasında endişe verici bir dengesizlikle sonuçlandığı da bir gerçektir. Bu nedenle, daha yüksek düzeyde sürdürülebilir gelişmelere izin veren etkili ve kapsamlı sistemler kurmak için politik kararlar ve yönler oluşturulmalıdır. Nitekim bu ihtiyaç, gelişmekte olan ekonomiler ve pazarlar açısından özellikle uygundur. Ancak ekonomik küreselleşmenin temelini oluşturan yapılar ve süreçler gözönünde bulundurulduğunda, böyle politik yönler genellikle uluslararası düzeyde ortaya çıkmalıdır. Ancak bu şekilde, yukarıda tartışılan kapalı ticaret, hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ekonomilerinin gereksinimlerini karşılayacak şekilde etkili olarak dengelenecektir.

Kaynakça

- Batabyal, A.A & Beladi, H (2001) **The Economics of International Trade and the Environment**, New York: CRC Press.
- Berkhout, F; Leach, M & Scoones, I (2003) **Negotiating Environmental Change: new perspectives from social science**, London: Edward Elgar.
- Bergesen, H.O (1999) **Yearbook on International Cooperation on Environment and Development**, New York: Earthscan.
- Daniels, J.D, Radebaugh, L.H & Sullivan, D (2007) **International Business: environmental and operations**, London: Prentice Hall.
- Dicken, P (2007) **Global Shift: Mapping the Changing Contours of the World Economy**, London: Sage.
- Dunning, J.H (1999) **Governments, Globalisation and International Business**, Oxford: Oxford University Press.
- Frankel, J (2009) "Environmental Effects of International Trade" *Sweden's Globalisation Council*, Report Number 31.
- Held, D (1995) **Democracy and the Global Order: From the Modern State to Cosmopolitan Governance**, New York: Stanford University Press.
- Hill, C.W (2007) **International Business: Competing in a Global Market Place**, New York: McGraw-Hill.
- Mitropoulos, E (2005) "International Shipping: Carrier of World Trade", *30th Annual Interferry Conference* [online], cited 27/11/09, available at: http://www.imo.org/about/mainframe.asp?topic_id=1028&doc_id=5296.
- Nolan, P (2001) **China and the Global Business Revolution**, London: Palgrave.

Pearce, D.W, Barbier, E & Markandya, A (1990)
Sustainable Development: economics and environment in the Third World, New York: Earthscan.

Rugman, A.M & Collinson, S (2006)
International Business, 4th Edition, London: Prentice Hall.

Tisdell, C.A (2007) **Economics of Environmental Conservation**, London: Edward Elgar.

Ağustos 2011 y.

